

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง กระบวนการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมเมืองหลวงพระบางภายหลังเป็นเมืองมรดกโลก แขวงหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวครั้งนี้ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) โดยเน้นกระบวนการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อม ประเด็นสำคัญด้านสังคม ประเด็นสำคัญด้านกายภาพและภูมิทัศน์ ประเด็นสำคัญด้านมลภาวะ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์เอกสาร(Documentary analysis) เอกสารรายงานการประชุม เอกสารประกอบการบรรยาย รายงานการประชุมสัมมนาและเอกสารราชการที่ประกาศตั้งเมืองหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์ข้อมูลเจาะลึกตามประเด็นศึกษาเพื่อต้องการคำตอบ เพื่อให้ทราบถึงวิถีคิดของปัจเจกชน ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมเมืองมรดกโลกหลวงพระบางภายหลังการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก ตลอดจนการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวกับการบริหารและการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง
3. สนทนากลุ่มย่อย(Focus group discussion) กับผู้นำชุมชน พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ของรัฐระดับผู้ปฏิบัติงาน เพื่อจะให้เห็นถึงความหลากหลายของวิถีคิด ทัศนคติ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ในแต่ละกลุ่ม ซึ่งเทคนิคการสนทนากลุ่มนั้น อาจเริ่มต้นโดยการนัดหมายอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มต่างๆ หรือบางครั้งอาจเข้าไปพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านที่กำลังนั่งพูดคุยกันอยู่ก่อนแล้วโดยการตั้งประเด็นปัญหาหรือเป็นการเสนอความคิดเห็นในเรื่องที่มีความสนใจของกลุ่มอยู่ก่อนแล้วนำมาโยงกับประเด็นของการศึกษาเพื่อให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีความหลากหลายเชื่อมโยงกัน การสนทนากลุ่มต้องใช้อุปกรณ์ช่วยในการบันทึกข้อมูลนั้นคือ เทปบันทึกเสียงและสมุดบันทึกด้วยคำประเด็นสนทนาที่ต้องการนำไปวิเคราะห์
4. การสังเกต(Observation) ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ซึ่งได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนและการปรับเปลี่ยนประเด็นที่ต้องการศึกษา ตลอดจนสังเกตถึงอิทธิพลของปัจจัยทั้งภายในและภายนอก เพื่อจะได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งถึงกระบวนการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชน

3.1 ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ทำการศึกษา หรือ กลุ่มเป้าหมายในการจัดเก็บข้อมูลภาคสนามจำแนกออกเป็น 4 กลุ่มได้แก่

1. หัวหน้าครัวเรือนในพื้นที่ศึกษาแขวงเชียงทอง 8 หมู่บ้าน มีจำนวน 717 ราย ผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะหัวหน้าครัวเรือนที่เข้าร่วมพัฒนาชุมชนกับห้องการมรดกโลกหมู่บ้านละ 5 ราย โดยวิธีการคัดเลือกได้จากบัญชีรายชื่อ ผู้ที่เคยเข้ารับการอบรมความรู้เกี่ยวกับเมืองมรดกโลกจากการแนะนำของเจ้าหน้าที่ของห้องการมรดกทั้งที่เป็นเพศชายและเพศหญิงจำนวน 40 ราย (การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ครั้งที่ 1 จำนวน 20 รายและจัดเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 จำนวน 20 ราย)

2. ผู้นำชุมชนในพื้นที่ศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนของชุมชน ซึ่งถือเป็นบุคคลสำคัญหรือผู้ให้ข้อมูลหลัก(Key informants) โดยสอบถามจากผู้ที่อยู่อาศัยในเขตอนุรักษ์เมืองเก่า ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณถนนสายหลักคือถนนสักกะลินและถนนสี่สะพานวงทั้งที่มีบ้านติดกับถนนใหญ่และอยู่ในซอย จำนวน 20 ราย (จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ครั้งที่หนึ่ง จำนวน 10 รายและการจัดเก็บข้อมูลครั้งที่สอง จำนวน 10 ราย)

3. ผู้นำฝ่ายสงฆ์ในพื้นที่ศึกษาที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองหลวงพระบางทั้งก่อนและหลังเป็นเมืองมรดกโลกทั้งนี้เป็นการเอาตัวแทนของสงฆ์โดยการสัมภาษณ์พระที่เป็นเจ้าอาวาสทั้งหมดที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาจำนวน 14 วัด ผู้ให้ข้อมูลสำคัญฝ่ายสงฆ์ทั้งหมด 14 ราย

4. เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่เกี่ยวข้องข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองหลวงพระบาง สำนักงานสิ่งแวดล้อมแขวง ห้องการมรดกโลก องค์การบริหารตัวเมือง จำนวน 10 ราย โดยการคัดเลือกเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านกายภาพ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน จำนวน 5 ราย และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารเทศบาลรับผิดชอบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมด้านขยะและน้ำเสีย จำนวน 5 ราย

3.2 เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือการจัดเก็บข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเมืองหลวงพระบางก่อนและภายหลังเป็นเมืองมรดกโลก กระบวนการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมเป็นลักษณะคำถามปลายเปิดที่ได้กำหนดหัวข้อที่ศึกษาไว้อย่างกว้าง ๆ ลักษณะเป็นคำถาม ยืดหยุ่นหรือเปลี่ยนแปลงคำถามได้ ตลอดเวลาหลังจากที่ใช้สัมภาษณ์แล้วหรือในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยต้องทำความเข้าใจกับคำถามที่ตั้งไว้ก่อนการสัมภาษณ์ เป็นลักษณะการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลโดยให้เป็นไปอย่างธรรมชาติมากที่สุด ทำให้เกิดความสบายใจต่อผู้ให้ข้อมูลใน

ขณะสัมภาษณ์ ซึ่งสามารถได้ข้อมูลในระดับลึก จากการซักถามรายละเอียดในประเด็นที่กำหนด ได้แก่ด้านสังคม ประเด็นสำคัญประกอบด้วย ความสัมพันธ์ทางครอบครัว ความสัมพันธ์ทางสังคม ชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมด้านการแต่งกายและเกี่ยวกับวิถีชีวิตการกินอยู่ ด้านกายภาพประกอบ ด้วยสภาพที่อยู่อาศัย อาคารบ้านเรือน อาคารร้านค้า ด้านการจราจร ด้านขยะ ด้านมลพิษที่มีสภาพ ทางทางธรรมชาติ และโบราณสถาน มลพิษ จากป้ายโฆษณา สายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ และด้าน มลภาวะ ประกอบด้วย เสียง น้ำ อากาศ เมื่อสร้างแบบสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้วนำแบบสัมภาษณ์ ไปปรึกษาอาจารย์ และคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบรายละเอียดหรือเพิ่มเติมข้อมูล จากนั้นจึงนำไปให้ ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องต่อไป

3.3 ขั้นตอนการจัดเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และจากการสังเกต เพื่อให้มีความสะดวกใน การเก็บข้อมูลของผู้วิจัยให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ในเขตศึกษา ในเขตเชียงใหม่ กำหนดเอาตามลำดับ ของหมู่บ้านจากหมู่บ้านที่ 1 ไปถึงหมู่บ้านที่ 8 ในการเก็บรวมข้อมูลมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ขอความสะดวกและความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอเอกสารที่ เกี่ยวข้องมาคัดลอกนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัย
2. จัดเก็บข้อมูลภาคสนามสำรวจข้อมูลทางกายภาพบริเวณต่าง ๆ ของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อเป็นการสังเกตรายละเอียดตามที่กำหนดและลงบันทึกจากการสังเกต
3. จัดเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างผู้ใหญ่วัยบ้านพร้อมกับแจ้ง วัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ผู้นำทราบอย่างชัดเจน
4. จัดเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างกับหัวหน้าครัวเรือนที่ได้วางแผน ไว้ล่วงหน้าในแต่ละชุมชนตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นตัวแทน ของคนในชุมชนเมืองหลวงพระบางที่อยู่อาศัยในเขต 1 คือเขตเชียงใหม่ ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐ หลังจากได้ข้อมูลมาบางส่วนแล้วหากยังประเด็นในการศึกษายังไม่ครบก็เข้าจัดเก็บอีกครั้งเพื่อเป็น การซ่อมเสริมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่เคยเข้าไปสัมภาษณ์ครั้งก่อนหรือหากผู้ให้ข้อมูลหลักไม่

อยู่บ้านสามารถสอบถามจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านในประเด็นที่สงสัยแล้วกลับมาตรวจสอบดูว่ามีประเด็นใดบ้างจะต้องเสริมในผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์และความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลักและญาติพี่น้องเพื่อนบ้านของผู้ให้ข้อมูลหลักเพราะผู้ให้ข้อมูลหลักในตอนแรกไม่ค่อยจะเปิดเผยข้อมูลให้ได้รับรู้เท่าที่ควร แต่หลังจากไปพบบ่อยครั้งทำให้ผู้ให้ข้อมูลไว้วางใจและเข้าใจวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยมาสัมภาษณ์ จึงจะให้ความร่วมมือและยินดีที่จะตอบคำถามเมื่อได้โอกาสผู้วิจัยจะเริ่มสนทนาและพูดคุยเป็นแบบกันเอง แล้วค่อยคำถามที่ต้องการคำตอบเข้าไปตามแนวคำถามที่กำหนดไว้

3.5 การตรวจข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวม จะนำมาตรวจสอบถึงความซ้ำซ้อนกันหรือคล้ายกันของข้อมูลก่อนการนำไปประมวลผลและการวิเคราะห์ผล โดยข้อมูลที่มีโครงสร้างคำถามนำในการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึกจะเน้นการสัมภาษณ์แบบตรวจสอบเช็คข้อมูล (Probe List) ส่วนข้อมูลในการเก็บรวบรวมระดับชุมชนจะนำมาตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ตรวจสอบความถูกต้อง โดยการเก็บข้อมูลซ้ำข้อมูลเดิมแต่ทำการเปลี่ยนจุดเก็บข้อมูล หรือเปลี่ยนแปลงแหล่งข้อมูลรวมทั้งการถามซ้ำจากผู้ให้ข้อมูลเดิม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ถูกต้อง และเที่ยงตรง

3.6 ข้อจำกัดในการจัดเก็บข้อมูล

ปัญหาในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเป็นผู้รวบรวมข้อมูลเป็นคนตนเองได้สร้างความกังวลใจและความหวาดระแวงกับผู้ตอบบางคน และสำหรับบางคนที่ตอบคำถาม ก็เป็นไปได้สำหรับการตอบที่เป็นไปในทางบวกมากกว่าเป็นไปในทางลบ นอกจากนั้นข้อจำกัดในด้านเวลาและงบประมาณ เพราะในการเก็บข้อมูลครั้งหนึ่งใช้เวลา 2 อาทิตย์ ในช่วงเดือน ธันวาคม 2003 หลังจากนั้นผู้วิจัยเดินทางกลับประเทศไทย เพื่อเขียนรายงานและปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา เมื่อพบว่าข้อมูลยังไม่ครอบคลุมเนื้อหา ผู้วิจัยได้เดินทางกลับสปป.ลาว จัดเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 ในช่วงเดือน เมษายน 2004 ซึ่งพบว่าการสัมภาษณ์ครั้งที่สองได้รับความร่วมมือมากกว่าครั้งแรกด้วยเหตุเพราะว่าผู้วิจัยสัมภาษณ์ในครั้งแรกได้มีการสอบถามเกี่ยวกับประวัติตัวผู้วิจัยที่เป็นนักศึกษาลาวที่เดินทางไปศึกษาในประเทศไทยเป็นระยะเวลาอันมากกว่า 10 ปี ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งสองครั้งมักมีความคลาดเคลื่อนออกไปบ้าง ผู้วิจัยต้องนำมาตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือก่อนที่จะนำมาอ้างอิงในการศึกษาทุกครั้ง จึงทำให้การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดเพราะต้องจัดเก็บข้อมูลซ้ำสองครั้งในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในทุกๆ ราย

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อที่ได้จากการศึกษาแยกเป็นหมวดหมู่ และจัดเพิ่มข้อมูลแล้วนำมาตีความเพื่อตอบวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการรวบรวม ข้อมูลตลอดระยะเวลา โดยการตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียด แล้วนำข้อมูลมาตีความ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล ตลอดจนวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมภายหลังประกาศเป็นเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง การวิเคราะห์ดังกล่าววิเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้ (Content Analysis) และ การตีความจากมุมมองของกลุ่มที่ศึกษา(Emic Approach) และนำมาเขียนรายงานเชิงพรรณนา โดยได้แยกประเด็นการวิเคราะห์ดังนี้

3.7.1 วิเคราะห์ในระดับปัจเจก ครอบครัว และเครือข่าย เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมและครอบครัวเครือข่าย ประกอบด้วย การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต การแต่งกาย การกินอยู่ ค่านิยมบริโภควัตถุ ตลอดจนทัศนคติเห็นเกี่ยวกับเมืองมรดกโลกหลวงพระบางภายหลังการประกาศรับรองจากองค์การยูเนสโก

3.7.2 วิเคราะห์ในระดับชุมชน เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ที่อยู่อาศัย ร้านค้า อาคารโบราณสถาน ตลอดจนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของประชาชนกับผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา การวิเคราะห์ดังกล่าวเพื่อให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากปรากฏการณ์ของชุมชนในแต่ละช่วงเวลาว่าเป็นอย่างไร

3.7.3 วิเคราะห์ในระดับเมือง เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมด้านภูมิทัศน์ ทัศนียภาพทางธรรมชาติ และ มลพิษจากป้าย สายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ ตลอดจนด้านมลภาวะ ประกอบด้วย เสียง น้ำ อากาศ การวิเคราะห์เชื่อมโยงปัจจัยที่มีอิทธิพลของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เพื่อทราบกระบวนการปรับเปลี่ยนดังกล่าวได้อย่างไร

3.8 การนำเสนอรายงาน

นำเสนอรายงานผลการศึกษา ด้วยการเขียนรายงานการวิจัย โดยใช้วิธีการพรรณนาเสริมด้วยแผนที่รูปภาพ และแผนผังประกอบเพื่อแสดงขั้นตอนการวิเคราะห์เนื้อหาในแต่ละตอน